Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 125 (13425) | 1987 чылдың май 29, пятница | 1925 чылда үнедилеттинген | Өртээ 3 көпеек

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ Н. ЧАУШЕСКУ-БИЛЕ ТҮҢНЕЛ БЕСЕДАЗЫ

БУХАРЕСТ. М. С. Горбачевтуң Н. Чаушеску-биле түңнел беседазы Бухарестиге май 27-де болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Румынияже аянчоруунуң түңнелдеринге, акыдуңмалыкы социалистиг ийи чурттуң улустарының аразында кады ажылдажылганы бижыглаар дугайында чедип алган дугуржулгаларынга сеткил ханылышкының илереткен.

Румын черге аңаа көргүскени чылыг, өөрүшкүлүг хүлээп алышкын дээш М. С. Горбачев өөрүп четтиргенин илереткен. Бот-боттарын билчирин ханыладыр арганы берген алдын аайы-биле эвес беседалар, дискуссиялар болган. Аян-чорук үезинде кады ажылдажылганың чедип алган деңнелин түгле бижыглаан эвес, харын-даа совет-румын харылзааларыны улам ыңай хөгжүдеринге оруктарын төлевилеп тургускан. Төлевилеттинген түүлдерни боттандырып чорударынга румын болгаш совет эштер эки ажылдаар үжурлуг. Түңнелинде М. С. Горбачев коммунистерге, бүгү румын улуска РКП-ниң XIII съездизиниң шиитпирлерин, чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын чедиишкинниг күүседирин күзээн.

М. С. Горбачев-биле чугаалажышкыннар үезинде дөй санныг айтырыгларны чугаалажып көрген деп, Н. Чаушеску демдеглээн. Чижээлээрге, ол Совет Эвилелиниде эде тургустунуушкунуң соруглаларын болгаш чоруп турарын эки билип алырынга дузалаан. СЭКП-ниң Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. И. Рыжков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашкы харылзаалар министри Э. А. Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов кирген.

Аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнери Е. К. Лигачев, М. С. Соломенцев, В. М. Чебриков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, Н. В. Талызин, өске-даа эштер үдээн.

(СЭТА).

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧОРУПКАНЫ

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң чөвүлел хуралынга киржири-биле совет делегациязының кежигүнүнери май 27-де Москвадан Берлинче чорупкан. Ону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев баштаан.

Делегацияның составында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. И. Рыжков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашкы херектер министри Э. А. Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов кирген.

Аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнери Е. К. Лигачев, М. С. Соломенцев, В. М. Чебриков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, Н. В. Талызин, өске-даа эштер үдээн.

(СЭТА).

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

БЕРЛИН. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг Комитединиң чөвүлел хуралының ажылынга киржиригбиле совет делегацияны баштап чоруур СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев май 27-де Берлинде чеде берген.

Ол-ла хүн ГДР-ниң пайысылалынга совет делегацияның кежигүнүнери чеде берген.

Аэродромга М. С. Горбачевту, делегацияның кежигүннерин ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орун алыскан Г. Ашман, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Берлин хоорайның партия комитединиң биринчи секретары Г. Шабовски

Улусчу контроль

№ 5. (157). май 1987 ч.

КОМИТЕТТЕРДЕ

Кызыл-Мажалык

«Тыва автоорук» бүдүрүлге эргелелиниң Кызыл-Мажалыкта № 3 орук-тудут участогунда одалга-энергетиктиг курлавырларны камналгалыг чарыгдаар талазы-биле кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турарын, харын-даа электри энергиязын төтчеглекчи ёзу-биле чарыгдап турарын хыналда илереткен. Камналга талазы-биле онаалданы ол бүдүрүлге ап турар-даа болза, ону күүседиринин хемчеглерин удуртукчулар организаставайн турар. Гаражка, конторага, котельнаяга хүндүс-даа электри лампалары хып турары кымны-даа дүвүретпес, ол хамаан чок электриглиг чылдыкчылар ажыглаары аңаа чүве апарган. Чүгле эрткен чылдың ноябрь айдан бо чылдың апрелыге чедир 5 ай иштинде бо бүдүрүлгеге берген лимиттен ажыр чарыгдаан энергияның хемчээли 84 муң киловатт болуп, өртээ 4 муң рубль ашкан. А бо чылдың бирги кварталында артыкка чарыгдаан энергия—52 муң киловатт болган. Участоктуң бо чылын чогум хереглээр электроэнергиязының техниктиг нормалар ёзугаар санап үндүрүп каан чагыы база чок, электроэнергияны камнаар, чөптүг ажыглаарының талазы-биле комиссия томуйлаттынмаан.

Электри энергиязының ажыглалында, үчёдунда шыңгыы четпестерни болдурганы, камналга чурумун сагыбааны дээш № 3 орук-тудут участогунуң начальныгы А. А. Сулеймановту районнуң улусчу контроль комитеди шыңгыы доңгуткаш, камналга талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын аңаа дааскан.

Чадаана

Чадаана хоорайда көдээ профессионал-техниктиг училищениң базазын тудуп эгелээнден бээр ол тудугну доозарының нормативтиг хуусаазы каш катап эрткен, ынчалза-даа тудуг ажылдарының кажан доостуру ам-даа билдинмес. Тудугну чорудуп турар Тыва агроүлетпүркүркомунуң Чадаанада ажылагыйлар аразының КМК-зы ол тудугга салдынып турар аш-хөреңгилерни чылдың-на шиңгээдип ап шыдавайн, тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетвейн турар.

Эрткен чылын ол тудугга 300 муң рубльдиң ажылы кылдынар ужурлуг турда, КМК чүгле 233 муң рубльге ажыл кылган. Хожудаашкын КМК-ның кылып турары өске тудугларда база бар. Харылзаа белдириниң тудуунга кылдынар ужурлуг ажылдарның чүгле 11,5 хуузу күүсеттинген, «Искра» совхозка уруглар садының тудуун 130 муң рубльге күүселир турган, чүнү-даа кылбаан. Ниитизи-биле керээлиг ажылдарны эрткен чылын КМК чүгле 68,4 хуу күүсеткен.

Улуг хемчээлдиг тудугларга чүге хожудан туруп бээрин улусчу контролёрлар сонуургап көрген. Хожудаашкынынарның кол чылдагаанары тудуг ажылын четпес организастаны, ооң баш удур белеткел чогу, механизацияның чавыс деңнели, тудугжуларның ажылдап турар черлериңе таарымчалыг байдалдар тургустунмайн турары деп чүве биландинген.

Амгы үеде профтехучилищениң тудуунда 4 бригаданы мөөңнээн-даа болза ажыл бүдүрүкчүлүг эвес. Механизмнер чеднишпес: дөрт бригадага онаажыр чаңгыс-ла хоюдут булгаар машина ажылдап турар. Малгаш чагдырар, хоюгладыр машиналар электри шугумунга коштунмаан. Хоюткан малгашты кудуп алгаш кран-биле дажыглаар деспилер чүгле ийи. Хол-биле кылыр ажылдарга мастероктар безин чеднишпес. Белеткел чок, херексел, механизм чеднишпес чоруктардан аңгыда ажылга шаптык кадар, үе чидирер чоруктар краннарының үрелиишкиннериден, материалдарның өй-шаанда хандыртынмайн турарындан көвүдеп турар. Тудугжулар чурттаар оран-сава-биле хандыртынмаанындан аалынче чанар чоруктары хөй, неделяда херек кырында долу ажылдаар хүннери эвээш болуп турар. Тудуг объектилеринде материалдарның шыгжамыры, кадагалалы база багай, корум-чурум чок.

Тудуг ажылдарында бо-ла бүгү четпестерниң талазы-биле КМК-ның начальныгы Н. И. Носовту, кол инженери М. Д. Монгушту районнуң улусчу контроль комитеди дыңнаазын, ажылын эде тургузарының хемчеглерин албайн турары дээш оларны шыңгыы доңгуткаш, четпестерни чайладыр дугаймында оларның аазаашкынын хүлээп алган.

Шагаан-Арыг

«Тыва АССР-ниң девискээринде турар хамаатыларның хуузунда малды тударының нормаларының болгаш чурумунуң дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын Жданов аттыг совхозта канчаар күүседип турарының дугайында хыналданы чоруткаш, ону районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Ажыл-агыйның малчыннары ниитинниң малы-биле кады хөй кезиинде боттарының хуузунда малын катай тудуп турары илерээн.

Хөндергей көдээ Советинде ажыл-агый дептери-биле малчынналрның хуузунда малының үчёдун хынап көрген. 1987 чылдың апрель 1-де байдал-биле алырга малчынналрда 347 мыйыстыг бода, 908 шээр мал, 45 чылгы болгаш 33 баш хаванныр бар болган.

Малчынналрның хөй кезии айыттынган нормадан артыкка малдарны тудуп турар. Чижээ, хойжу З. Д. Тумат 20 мыйыстыг, 120 шээр мал, 5 чылгылыг, Бичe-оол Болдурга 15 мыйыстыг бода малдыг, Опай Болдурга 19 бода, 52 шээр малдыг, Маадыр-оол Чондан 16 бода малдыг, Дайынчы Чондан 20 бода малдыг, Бичe-оол Шолбан 16 бода, 35 шээр малдыг, Артылер Көк-оол 8 бода, 108 шээр малдыг болган. Оон-даа өскелерни аңаа хамаарыштырып болур.

Малчынналрның хөй кезиинде төрелдеринниң малдары киир бижиттинген. Доктаалдың 6 кезээнии 2-ги пунктузунда айыттынганы ёзугаар хуу малдарны ниитинниң малынган аңгылаар үжурлуг. Малчынналрың малын совхозтуң администрациязының чөпшээрели-биле малды азырап турганының чарыгдалын төлээри-биле кады тургузуп болур. Ындыг болганда малчынналрның төрелдериниң малдары ам-даа ниитинниң малынган аңгылаттынмаан, малчынның малының чарыгдалын төлеттирбейн турар.

1986 чылдың ноябрь, декабрь айларда хуу малдарга чарыгдаан мал чеми дээш 13 муң 524 рубльди төлеттирип алыр тургаш, чүгле 2,5 муң рубльди төлеттирип алган. Ында сугнуң чарыгдалын чедир санаваан.

1987 чылдың апрель 1-де байдал-биле хуу малдарга совхозтуң 810 тонна сигенин чарыгдаан, амга чедир ооң өртээнии 40 ажыг хуузу төлеттинмээнин хыналлдаан илереттинген.

Бо чылдың февраль айдан эгелеп совхоз «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан мал чемни садып ап, сөөртүп турар. Кол зоотехник В. Б. Бакаа, мурнунда кол бухгалтер турган, ам кол бухгалтериниң оралакчызы Т. Х. Монгуш олар бо ажылга харысалга чок болганы хыналлдадан илерээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүселдезин хандырбаан дээш совхозтуң кол зоотехниги В. Д. Бакаага, кол бухгалтериниң оралакчызы Т. Х. Монгушту сатындыргаш, бир-бир айның шалының тырттырарын комитеттиң хуралындан шиитпирлээн.

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

Таңды районнуң улусчу контроль комитеди мурнунда үндүрген докталдарының күүселдезин организастаарынче хынаарынче доктаамал киирген. Доктаалдың күүселдезин хынап көргеш, бир эвес кылдынмаан үүлдер бар болза ону күүседиринии бүдүрүлгениң азы организациянның удуртукчузунга дагмыр, ооң хуусаазын узадыр болза комитет хуралынга катап чугаалажырынга чедир айтырыгны тургузарын чуруумчуткан.

Районнуң улус өөредилге килдизинде отчёт болгаш учёттуң саңдаргайының, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыжы» совхозтарда, Дуржулга станциязында алгы-кеш чиг эдиинии курлаырларын четпес ажыглап турарының дугайында айтырыгларны үш-үш удаа чугаалашкан түңнелинде чамдык экижилгелерни чедип алган. Моон соңгаар бо ажылды комитет улам-на шыңгыырадырын планнап турар.

Бистиң корр.

Бистиң «Ак-Туруг» совхозта ниитизи-биле 52 улусчу контролёр ажылдап турарлар. Олар ажыл-агыйларның айыбиле тус-тузунда хуваалдалыг. Сезонныг ажылдар үезинде бригада болгаш ферма айыбиле 7 постуну организастап тургускан.

Бистиң контролёрларывыстың киришпес ажылы чок. Часкы, күскү хову ажылдарынга хыналлдаларны чоруткулаан. Ылаңгыя часкы чер суггарылгазының үезинде суггатчыларның суггарган черлеринге хыналлданы кылган. Ооң түңнелинде ында четпестер илереттинген. Черни дең-дески эвес суггарган болган. Чамдык черлерде суггаргаңы эки, чамдык черлерде суг сиңмээн, кырыбиле эрте берген болган. Ол четпестерни эткен бис.

КИРЖИЛГЕВИС БАР-ДАА БОЛЗА...

Часкы хову ажылдары эгелээриниң мурнунда хову турлагларынга, ында аъш-чемниң хандырылгазынга, ооң чарыгдалдарынга хыналлданы чоруткан. Үүрмек аар-саар четпестер турган, ону эткен.

Эрткен чылын кыштаглаашкын эгелээриниң мурнунда кыштаглар септелгезинге хыналлданы организастап чоруткан бис. Кыштагларда чурталга бажыңнарын өй-шаанда септээн. Хыналлда үезинде илерээни болза септеп каан чурталга бажыңнарының печкаларын, соңгаларының рамаларын, эжиктерин үреп каан болган. Ол-ла бүгү үрегдеттинген үүлдерни катап кылдырар ужурга таварышкан. Ону катап кылдырар дээш совхоз база элээн хөй акша-хөреңгини үндүрүп когараан. Ону үрегдээн бууулут кижилер тывылбаан.

Шак мындыг фактылар чылдан чылче уламчылап турар.

Ол ышкаш бисте бир кол четпес чүүл болза, төп черлерге септеткен трактордарны чыл санында капитал септелгеге киирер-дир бис. Аңаа кылдырган тракторларның кылган шынары багай боор. Капитал септелгеден үнгеш, кел чораашийикпе, азы маңаа биче када ажылдап чораашы үрели бээр таварылгалар бо-ла болу бээрдир. Бо чорук чыл санында-ла болуп турар. Ол дугайында чугаа чүгле маңаа эртип каардыр.

Мал кыштаглаашкынының үезинде мал санаашкынынга, сүт-бараан фермазынга сүт саалдазынга, ооң шынарынга хыналлданы база кылып турдувус.

Контролёрлардан Балчымаа Бегзи, Данзыы-оол Шынырак, Даскай-оол Идамчап, Надежда Дардай-оол олар эки ажылдап, ииизы-бүрү хыналлданга идепкейлиг киржин турарлар. Оларның-биле кады көдээ Советтиң доктаамал комиссияларының кежигүннери база киржип турар.

Ол-ла бүгү кылган хыналлданың түңнелдерин совхозтың парткомга болгаш көдээ Советтиң күүскомунуң хуралынга сайгарып, чугаалажып турар.

Бистиң ажылывыста чедиң кылдынмайн турар үүлдер хөй. Чамдык контролёрлар хыналлданы кылгаш, ында кандыг четпестер илереттингенинии дугайында акт, документилерни чогуур үезинде киирбейн баар. Ынчангаш оларның кылган ажылдары көзүлбейн баар фактылар ам-даа бар.

Бо чылдың март айда совхозтуң парткому улусчу контроль бөлүүнүң ажылының дугайында мээң илеткелиимни дыңнап чугаалашкан. Аңаа бистиң ажылывыста четпестер хөй болганын демдеглээн. Ылаңгыя ажылчыннарның ажыл шагының чидирини, хөмүр-даш, чугай, электроэнергиязында хөй чарыгдалдар барын, контролёрлар бот-идепкей чок ажылдап, кирген хомудалдарны чедир хынаваас, шоодуглуг хана парлалгазын эвээш үндүрүп турарын шүгүмчүлээн.

Ынчангаш бистиң улусчу контролёрларывыстың мурнунда үениң негелдезинге дүүштүр кижи бүрүзү эде тургустунуп, айыттынган четпестерни эдер талазы-биле моон соңгаар бот-идепкейни көдүрүп, шүгдүнүп ажылдаары негеттинип турар.

К. ДАМБУУ,
совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

«Сосновское» дуржулга-бүдүрүлге станциязының № 1 хову бригадазында часкы хову ажылдарының чоруп турар үезинде улусчу контролдуң постузун тургускан. Ында улусчу контролёрлар боттарынга онаашкан хөй-ниитининг даалгалыг ажылынга кызымак чоруун көргүзүп турарлар. Шык базырыышкынының, тараа чаштырылгазының болгаш картофель олуртулгазының үезинде олар ол ажылдарны доктаамал хайгааралга алганы-биле ында кандыг-даа хажыдыышкынар болбайн турар.

ЧУРУКТА: хайгыылчылар Г. Жидников биле Ш. Оюн.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Күрүне болгаш хөй-ниити контролюнуң дээштиин бедидеринге СЭКП идепкейлиг идиг бээр. Ажылчы чоннуң улусчу контроль органнарынга ажылын ооң политиктиг дадыгыышкынын болгаш улустуң эрге-ажыктарын камгалаарынга идепкейин хөгжүдеринии, ажыл-херекти күрүне ёзузун барымдаалап көөрүн, чоннуң өнчүзүнге ээ ёзузу-биле хамаарылгалыг болурун кижизидеринии чугула хевири деп партия санап турар».

СЭКП-НИҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН.

ИДЕПКЕЙИН БЕДИДЕРИНГЕ ДУЗАЛААР

Улусчу контроль дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунда улусчу контрольдуң бөлүктери болгаш постулары соңгуткан коллективтеринге болгаш улус депутаттарының Советтеринге чылда бирден эвээш эвес отчёттарын бээри айыткан.

Эрткен чылын отчёттарының болгаш соңгулдаларының эрткенинден бээр бир чыл эрткен, ынчангаш бөлүктер база постулар күш-ажылчы коллективтерге отчёттар бээрииң үези келген. Оларны бо чылдың май-июнь айларның дургузуинда эрттирер.

Бөлүктер болгаш постулар күш-ажылчы коллективтериниң хуралдарынга ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң ажыл-чорудулгазының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң доктаалының күүселдезиниң баштайгы түңнелдериниң, бодунуң чоруткан ажылының дугайында, ол ышкаш эрткен соңгулдаларның үезинде ажылчы чоннарның берген шүгүмчүлелерин, саналдарын күүседир талазы-биле чорутканы хемчеглерни чугаалап бээр.

Отчёттарны берип тургаш, хайгыылчы бүрүзүнүң киирген үлүүне үнелелди бээр, эки контролёрларны адаап, оларның идепкейлиниңиң, принципиалдыының дугайында тодаргай чижектерни көргүзер. Ооң-биле чергелештир күш-ажылчы коллективтиң идегелии шынзыктырбаан багай ажылдап турарларны адаар.

Хоорайларның, районнарның улусчу контроль комитеттери күш-ажылчы коллективтерге эртер улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының отчёттуг хуралдары организастыг, ажыл-ишчи, бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле эртеин, оларның моон соңгаар идепкейин бедидеринге дузалазын дээш сагыш салыр хүлээглелиг. Отчёттарны белеткээринге болгаш эрттирерине комитеттериниң удуртукчулары, кежигүннери, штаттан дашкаар ажылдакчылары идепкейлиг киржирин чедип алыр. Отчёттарны эрттиреринің тускай графигии тургускан, улусчу контроль бөлүктериниң даргалары болгаш актив-биле отчёттарны эрттиреринии дугайында сургалдаалыг хуралдарны эрттирген комитеттер шын кылып турар.

Хуралдарга улусчу контролёр бүрүзүнүң ажылынга үнелелди бээр чүве болганда, түңнелдерин база үндүрер ужурлуг. Ажылчы чоннарның көргүскен идегелии бүзүредип шыдавааннарны бөлүктериниң, постуларының кежигүннериниң составындан дедир кыйгыртыр эргени берген, ону ажыглаар апаар.

Кызылга, Кызыл, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарга баштайгы отчёттуг хуралдар эрткен. Чамдык бөлүктерни, постуларны, хайгыылчыларны негелдеге чедир ажылдавайн турар дээш шүгүмчүлээн, ажылды эдериниң талазы-биле тодаргай саналдарын, сүмелерин ажылчы чон берген.

Бөлүктерге болгаш постуларга болуп эртер отчёттар олардың ажылын улам идепкейжидеринге дузалаар.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУКТУҢ УРЖУКТАРЫ

«Коммунизмче орук» совхозка чоруткан хыналлданың түңнелинде ниитининг малын тотчеглээр, харыысалга чогу-биле чидирер чоруктар чылдан чылче көвүдеп, өрелиг кижилериниң саны немежип турар.

Мал ажылынга ажылдап тургаш, өреленген кижилерни чылдар айы-биле көргүзерге: 1984 чылда—4, 1985 чылда — 10, 1986 чылда — 19. 1987 чылдың апрель 1-де байдал-биле 57 кижилерниң кырында 56540 рубль 15 көпеек, азы 29 чылгы, 21 мыйыстыг бода мал, 475 хой, өшкү өрелиг. 1986 чылда чүгле мал ажылының адырларынга (өлген болгаш эткке хереглээнин санаваска) 135079 рубль 68 көпеек түңнүт өре-самчыгдалдар болган.

1986 чылдың декабрь 25-те совхозтуң техниктиг чөвүлелиниң шиитпири-биле 77965 рубль 45 көпеек түңнүг 30 кижиниң адыңдан 1978—1982 чылга чедир мал өрезин, бодунуң хуузунда малы чок, ол кижилер совхоз девискээринде үнүп чоруткавын барымдаалаш, үндүр бижээн. Херек кырында ол кижилер Солчур, Хандагайты көдээ Советтериниң девискээринде ам-даа чурттап, ажылдап турарлар. Ол түңнүг үндүр бижээн дугайында совхозтуң директориязының дужаалы чок.

Совхозта мал өрелиг кижилерден эвээштеп акша-биле төледип ап турза-даа, малдарның чүзүн зайы-биле баш санын тургузар ажыл четпес тургустунган.

Ниитининг малын тотчеглеп, самчыгдап, харыысалга чогу-биле чидирип, дудаткан кижилер-биле тускай чугаа кылып, өрелерни узамдыктырбайн төледир, мал-биле төлеп болур, боттарының хуузунда малы көвей кижилерден төледип алыр, кирген малдарны өй-шаанда киир бижип, коданнарга быжыглаарын четпес организастаан. Харыысалга чогу-биле өреленген кижилерниң документилерни четчелеп, административтиг органнарже кинрер ажылдарны чоруткан турар.

Мал ажылынга чаа ажылдап кирген, мурнунда ажылдап турган, чарган керээ-документилериниң хуусаазы төнгеи малчыннар-биле совхозтуң талазындан ол документилерни чаартып, эде кылбайн турарындан өре-самчыгдал кылган кижилерге хемчег онаары-биле суд, прокуратура органнарынче кинрериге шаптыктап турар.

Совхозтуң директориязының, профэвилел комитединиң, мал ажылының тускай эртемниглеринииң талазындан мал ажылынга кадрларны шилнир, аныяк малчынналрны хаара тудар, дуржулгалыг дагдыныкчыларга бижыглаар ажыл четпес тургустунган.

Моон мурнунда өре-самчыгдалдарны кылып турган болгаш херек эрттирип чораан кижилерни мал ажылынга хевээр арттырып турар. Ооң уламындан оларның кырында өрелер улам немежип, оларның саны көвүдеп турар. Оларга Хам-Дыт бригадазындан Бичелдей Монгуш, Март-оол Кара-Сал, Бора-Шай бригадазындан Калин Сат, Колхоз-оол Монгуш, Улаатайдан Оюн-оол Доңгак, Саидан-оол Монгуш, Мария Монгуш хамааржыр. Ол ышкаш зоотехник Минчимаа Монгуштуң адынга 1113 рубльдиң өрезн база бар.

Ниитизи-биле районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында өре-самчыгдал болдурган кижилерден 204 муң ажыг рубль түңнүг өрени төледип ап болур, ажылдап турар, хуузунда мал-маганныг кижилерден кандыг-даа чылдагаан чок черге үндүр бижээниинден, ол төтчеглекчилер өреден хосталып, аңаа эртып каап турар. Ооң тодаргай чижээ «Коммунизмче орук» совхоз 77965 рубльди 30 кижиден үндүр бижээни болур.

«Коммунизмче орук» совхозта ажылдап, чурттап турар Сандан-оол Монгуштан 2000 рубль, Чудунай Ховалыгдан 917, Кара-оол Куулардан 300, Адыя Кара-Салдан 1230 рубльди үндүр бижээн. Оон-даа өске хөй чижектерни киирип болур.

Солчур суурда чурттап турар совхозтуң тускай эртемниглеринге быжыглаан аътгарын ажаап турар Доржу Монгуштуң кырында 13 аът 1980 чылдан бээр өре болуп санаттырып келген. Ол бо хүниерге чедир чаңгыс-даа көпеек төлевээн. Харын-даа ооң кырында райкүүскомуун иштики херектер киддизиниң 2 аъдын база чок кылган. Д. Х. Монгуштуң хуузунда малы районнуң байдалынга таарыштыр, хуузунда мал тударының норма-чижээндеи ажыг. Ол 5 саар инектиг, кулуинут, богбалыг белерлиг, челер, маңнаар аъттарлыг. Ол совхоз өрезин эгидерин бодаар туржук, боду хуузунда «Жигули» машинаны садып алган. чыл ажыг эдилеп турар.

Ол-ла совхозка өрелиг, Хандагайты суурда чурттап, ажылдап турар 6 кижиниң адында хөй түңнүг өрелерни совхоз үндүр бижээн. Районнуң мал аарыглары-биле демисел чорудар станциязында одакчы Кенден-оол Монгуштан 5187 рубльди, мал эмчизи Николай Монгуштан 362, райкүүскомда одакчы Очур Саттан 3392, өрт черинде Сарыг-оол Ооржактан 1317, аңныыр инспектору Тас Монгуштан 197, ясли-садикте Сендээ Монгуштан 136 рубльди совхозтуң караважы кылдыр үндүр бижээн.

«Торгалыг» совхозче чоруй барган Иван Доңгактың адында 1664 рубль өре боон санаттырып келген. Ону совхоз директору, тускай эртемниглерни танывас болган. И. Доңгактың хуузунда малы норма-чижектен ажыг. Ол 5—6 саар инектиг, казыра-молдургалыг, 40 ажыг хой, өшкүлүг.

Совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери өре-самчыгдалдарны узамдыктырбайн эгидер хемчеглерни ап турган болза, күрүне ындыг хөй акшадан когаравас турган ийик.

Совхоз ажыл-агыйжы эвес чоруктарның уржуундан экономиказы сулараан. Күрүне банкызынга чээли өрелериниң саны көвүдээн.

Ол ышкаш совхоз 1987 чылдың бирги кварталында күрүнеге мал продуктулары садарының планын чеднишкиниг боттандырган-даа болза, 1986—1987 чылдарның кышкы үезиниде ниитининг малының баш санын камгалаар, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалан алыр организастыг хемчеглерни четпес тургусканындан, малдың янзы-бүрү чылдагаанындан өлүп хораар чоруу көвүдээн.

Кыштаглаашкын эгелээринден бээр совхоздан хөй баш мал хораан. Ооң иштинде 19 чылгы, 24 мыйыстыг бода мал, 891 хой, өшкү өлген. Бо чылдың чаш төлүнден 660 чаш хураган өлген, 556 хураган өлүг төрүттүнген. Эрткен чылдың бо үезин-биле децизээрге малдың өлүп хораары көвүдээнии кылып чоруткан хыналлда саналашкынындан илерээн.

Кыштаглаашкын үезинде малчынналрга кижи күжүн четчелээр, чаа төрүттүнген хураганнарны үе-шаанда дугаарлаар, аарааи малдарны эмнээр, берге байдалдыг коданнарны хайгааралга алыр, дуза чедирер ажылдарны мал ажылының специалистериниң сулаатканындан малдың өлүп хораар чоруунуң көвүдеп турарыны ооң-биле тайылбырлаттынар.

Совхозтуң директориязының талазындан ажылды амгы үениң негелдезинге дүүштүр эде тургузуп албаанындан, тускай эртемниглериниң ажылынга контрольду кошкак тургускаанында. Олар малчын коданнарны кезивес, ында байдалдарны билбес, оларга боттуг дузаларны чедирбейн келген. Март айда малдың өлүр чоруу көвүдээн. Улаатай бригадазында Амыр-Биди Монгуштан 61, Күнзенмаа Монгуштан 20 чаш хураган, Хам-Дытта Шериг-оол Сарыгладан 56 чаш төл, 12 улуг хой, Лаа Ондардан 47 хураган, 44 хой, Бора-Шайда Калин Саттан 105, Борис Доңгактан 115, Кара-оол Куулардан 53 хураган өлген. Ол коданнарны хайгааралга албаан, сагыш салбаан, ону эдериниң хемчеглерни албаан.

Улаатай бригадазынга хыналлда кылган түңнелинде 1527 чаш хураган дугаарлаттынмаан болган.

Чамдык коданнарда чаш хураганнарга эмнелге-профилактиктиг тарыышкынарны өй-шаанда кылбаанындан хорамчазы көвей болган. Ооң тодаргай чижээ Калин Сатта 105 хураган олген турда, чаңгыс-даа эмнээшкин кылбаан. Борис Доңгак, Кара-оол Куулардың коданнарында хураган иезн хойларының сүдү чок, эмискиктээр сүттү үзүктелиишкиниг чедирип тургандындан хорамча хөй болган.

Районнуң улусчу контроль комитеди «Коммунизмче орук» совхозтуң удуртукчуларынга, ооң кол специалистеринге шыңгыы харыысалганы хүлээдип, оларның 2-2 айларның шалыларын тыртар кылдыр шиитпирлээш, илереттинген четпестерни эдериниң хемчеглерин дарый алырын совхозтуң директориязынга дааскан.

Т. ЛИКТАН,
Овур районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ХАЙГААРАЛГА АЛБААНЫНДАН

Шагаан-Арыгда № 8 КПТУ-зунда күрүне хандырылгазында өөреникчилериниң аъш-чеминге көрдүнген акша-хөреңгизин чарыгдап турарының дугайында хыналлданы организастаан.

№ 8 КПТУ-нуң директору У. Х. Дагбаның 1986 чылдың сентябрь 8-те № 25 дужаалыбиле тудугнуң тускай мергежилинге өөренип турар 115 өөреникчилерден күрүне хандырылгазында 38 өөреникчини хүнде үш катап чемгерерин организастаарын айткан. 1987 чылдың январь 1-ден эгелеп күрүне хандырылгазында 50 кижи турун турар. Столоваяга хүнүң-не дүштеки чемде 60 кижиге чемни чагыдып турган. Дүштеки чем үезинде күрүне хандырылгазында эвес чамдык өөреникчилер, бүдүрүлге өре-дилгезинии мастерлери болгаш өске-даа ажылдакчылар кирип турар болган. Училищениң ажылдакчылары дүштеки чемге акша төлевейн, күрүне акшазы-биле чемненип турган. Столоваяга дүштеки чем үезинде комиссия хыналлданы кылган. 1987 чылдың февраль 23-те дүштеки чемде 47 өөреникчи, училищениң 9 ажылдакчызыбиле 56 кижи чемненген. Ол-ла чылдың март 2-де 48 өөреникчи, 10 ажылдакчы шупту 58 кижи чемненген. Ооң иштинде училищеге хамаарылга чок Шагаан-Арыг ортумак школазының 2 ажылдакчызы база бар болган.

Бир өөреникчиниң нормазы хүнде 1 рубль 53 көпеек турда февраль 22-де 1 рубль 63 көпеекти, февраль 23-те 1 рубль 73 көпеекке менюну тургускан. Февраль 23-те өөреникчилер болгаш ажылдакчылар дүштеки чемни чемненген соонда чем артыын хынаанының түңнелинде 4 кг винегрет, 2 кг эттиг капуста, 10 порция мүн арткан болган. Ол дээрге чемниң нормазын чедир салбаанының түңнели-дир. Бир айда ортумаа-биле 25 ажыл хүнү деп саналарга ай саныңда-ла 382 рубль 50 көпеек артыкка чарыгдаттынып турар.

Училищениң директору У. Х. Дагба ол ажылды тоомчага албайн сула салып, кол бухгалтер М. Н. Доңгак акша-хөреңгини чарыгдаарынче харыысалга чок байдалче киирген болгаш шак мындыг байдалды тургускан.

В. ИДАМ.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединде

ЭРЕНГЕЙЛЕП БОЛУР БЕ?

Кызылдың эът, хлеб комбинаттарында, пиво заводунда үүрмек түңге продукция оорлаанар-биле демиселдя канчаар чорудуп турарының дугаймында айтырыгны Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып көргеи.

Республиканың иштики херектер органнары-биле кады чоруткан хыналлдадан Кызылдың эът, хлеб комбинаттарының, пиво заводунуң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары үүрмек түңге продукциялар оорлаарын үнде зинн-биле чок кылыр талазы биле тодаргай ажылды чорутпайн, бүдүрген продукциязының камгалалы болгаш кадагалалы дээш чогуур контрольдолгаш учётту тургуспаанын илерээн. Үүрмек түңге продукциялар оорлаарлар-биле демиселдя чорудар талазы-биле Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ведомстводан дашкаар таныныл кылдизи-биле кады чылдың-на ажылдап кылып келген хемчеглерни бо бүдүрүлгелер күүсетпейн турар.

Эът, хлеб комбинаттарында, пиво заводунда профилактика кижизидилге ажылы кошкак. Иштики херектер органнарының туткан, илереткен оорларын чүгле сайгарып чугаалажыры-биле кызыгаарлаттынып шыңгыы хемчег албайн эренгейлеп турарындан кандыг-даа экижидилге болбаан. 1986 чылда үстүнде адаан үш колективке ведомстводан дашкаар таныныл килдизиниң ажылдакчылары 140 рейдини кылгаш, продукциялар оорлаан 184 кижиниң туткан, 1187 рубльдиң продуктуларын болгаш өртектиг материалдарыны хавырган.

Ведомстводан дашкаар таныныл килдизиниң киирип келген материалдары ёзугаар Кызылдың улус суду үүрмек түңге продукция оорлаан эът комбинадының 38 ажылдакчызын, хлеб комбинадының —28 пиво заводунуң 25 ажылдакчызын администрativtиг харыысалгага онаагаи, он дөрт кеземче херээн оттурган. Чамдык ажылдакчылар продуктуларны ийи-үш катап оорлаандаа болза, оларның хөй нуруузу бо бүдүрүлгелерде ажылдавышаан. Бүдүрүлгелериниң харыысалгалыг ажылдакчыларының аразында оорланыр чорук ам-даа читпээн. 1986 чылда эът комбинадының бухгалтери И. А. Хаджиева, бригадир У. С. Кара-Сал, цех начальныгы М. Н. Максименко, хлеб комбинадының бригадири В. И. Чооду, пиво заводунуң технологу Л. И. Кочерян, бухгалтери С. А. Капаева продуктулар оорлаш туттурган.

Бо чылдың эрткен дөрт айларында эът, хлеб комбинаттарындан, пиво заводундан продуктулар оорлаан 35 кижиниң туткан.

Бо бүдүрүлгелерде продуктуларны оорлаары көвүдеп складтардан продуктулар четпейн азы артык болуп турда ону харыылаар отчёттуг эштерии илередип, хемчег албайтурар. 1987 чылдың май 11-де хлеб комбинадының булочкацегииниң бригадири З. Г. Черкашинаның арткан чиг-эдиинии кынаап көөрге, 65 кг чигир, 78 кг курган дрожжа, 20 кг повидло, 1,2 кг ванилин, 583 кезек дагаа чуургазы артык болган. Ооң-биле чергелештир 49 кг үңүш үзү, 7 кг маргарин, 1,6 кг сметана четпези илереттинген.

Хлеб комбинадының удуртулгазы (директору В. Н. Тютрин) бо фактыларга үндезилээш, артык продуктуларны киирип алыр, четпес продуктуларның өртээн З. Г. Черкашинадан төледир дугайында чүгле дужаал үндүрген. Буруулуг кижилерни кандыг-даа хемчег албаан.

Үүрмек түңге продукция оорлаарлар-биле демиселди кошкак чорудуп келгениниден, туттурган оорларны шыңгыы хемчег албайн эренгейлеп турарындан бо багай чаңчыл ам-даа уламчылап турар. Ынчангаш бо четпестерни үндезиин-биле чок кылыр дээш тодаргай хемчеглерни алырын үстүнде адаан бүдүрүлгелериниң удуртукчулары Б. А. Конуспаевтен, В. Н. Тютриндеи, Л. Б. Бочегуровтан республиканың улусчу контроль комитеди шыңгыы негээн.

Чагааның изи-биле

СЕСЕРЛИГНИ УТПАҢАР

1. Эде тургустунуушкун мында четпээн

Олар канчаар билип алгаш-ыл?

Ыыт-шимээнниң үнген дөзүн таптыг уктап олурарга, эрткен чылдың бо үеде Сесерлиг суурнуң чурттакчызы Доңчай Оюнга ат салбаан чагаадан эгелээн. Кижиниң ат-алдарын, арын-нүүрүн кудуладып, дора көрүп бижээн, ёзулуг кижизиг шынар чок кижиниң кылганы «кара нүгүлү». Д. Оюн ук чагааны көдээ Советке эккеп бергеш, ким бижээнин каразып чугаалаан. Школада ажылчын, партия кежигүнү Алдын-кыс Оюн корааан кижиниң төрээн чаазазы. Ылап-ла ол бижээнин чуржузу янзы-бүрү чүүлдерге чижек хап тайылбырлаан. Суурнуң партия организациязының бюрозунга коммунист А. Оюнуң херээн көрүп, ийи чаавашкыларны нүүртештирип шаанга киирген. Түңнелинде Алдын-кыс Сатовна ук чагааны оок төрели кижи бижээнин хуралга бадыткап, моон соңгаар төрээн чуржузубиле эптиг-найыралдыг болуруи аазаан.

Бир эвес хоп-чип долган ук чагааның авторуи тодараткан чүве болза, кеземче херээнге онаажыр. Ол чогум кандыг кижил дээрзи билдингир. Каржы, өскелерни хууда болгаш хөй-ниити амыдыралынга, ында чедишкиниерге адааргак, чүгле бодун хүндүлээр, улуургак, биличргек, эрге-дужаалче чүткүлдүг кижи-дир. «Сеткил багы сегитпес» деп мерген домактың утказын ындыгларга кара чажындан сургавайн, билиндирбейн чорааның уржуу ол. Ам бөгүн безин чаңгыс чижек оөң дириг херечизи.

Хоп-меге «чогаалдың» хоразы Сесерлиг суурнуң чурттакчыларын аас-дылга бөгүнге дээр чедирип келген. Ону бижээн кижи Алдын-кыс Оюн деп чугаа, дидир-дидир аайыбиле суурга турумчуй берген. Бо чылдың эгезинде редакцияга ат салбаан, Сесерлигде четпестерни илереткен чагаалар удаа-дараа келгилээн. Оларны тус черге сайгарарга, фактылар бадыткаттынмайн баргаи. Ук чагааларны Алдын-кыс Сатовна бижээн-дир дээн каразыышкынынар туруп берген, ону сайгарып бээрия бистен дилээн.

Салбыр эргелекчизи К. Дотпаа, көдээ Совет күүскомунуң даргазы М. Долзат, партия эге организациязының секретазы Т. Иргит олар ат салбаан чагааларның автору Алдын-кыс Оюн дээрзининг дугайында кандыг-даа каразыышкын чок улус болду. Салбыр эргелекчизиниң кадайы Долчаңмаа Дотпаа урут төрүттүүген чүнү демделээн черге, мээң өөм ээзи ужуп калган чыткан деп нүгүлдеп, редакцияже дыңнадыг кылган кижи сен деп чалчып турганыи Алдын-кыс Сатовна чагаазындадаа, боду-даа бадыткап олурар. Оон-на оөң сагыжы саарзык апарганы чугаажок.

А. Оюн редакцияже ат салбайн чагаа бижээн кижилерни деткип турар талалары база бар. Салбыр эргелекчизи Каң-оол Дотпааны хөй чылдарда кады ажылдаан болгаш ийи билир, эртем-билии чок, каржы-хажагай, ындыг кижи канчап удуртукчу болурул деп дорту-биле бижип турар. Күүском даргазы Мангаң-оол Долзат чүгле он класс дооскан, маңаа үш чыл салбыр эргелекчилээн, ол үеде салбыр хураган албаан, көдээ Советтиң ажылын холга ап шыдаваанын айыткан. Авторларның ат салбайн бижип турары чөптүт. Солуига ындыг чүүл үнүп келзе, ону бижээн кижини көрбестээр, ажылдан кызаар, чалчыыр, эки-бак соглээр, азы өөнүң иштин ажылындан үндүрер дээн.

Экономика, социал амыдырал, утаан-сарыылга эде тургустунуушкун, демократияны улам сайзыраңгайжыдып турар үевисте, партияның зиаа хамаарыштыр чорудуп турар политиказы Сесерлигде канчаар четкенин сайгарарын кызыттым. Чон ортузуига массаполитиктиг ажыл кончуг сула дээрзинге бүзүредим. Ол дугайында салбырның үш удуртукчулары-биле ажыы-биле чугаалаштывыс. СЭКП ТК-ниң январь (1987 ч.) Пленумунуң материалдарын партия эге организациязы тускай планныг чоруткан. Ынчаарга **демократияны** чон канчаар билип алганыл? Удуртукчуларның бичии-ле четпес талалары илереп келирге, оларны ажылындан ыяап-ла хостаар. Шак ынчаар билип алганнар редакциялар азы үстүнде удуртуп олурар органнарже аттыг, ат салбаан чагааларыны шуудуп эгелээн. Сесерлигде садыг ажылыы, салбыр эргелекчизиниң арагалаар ажызының дугайын дыңнаткан кижилер чогум-на ындыг сорулганы салган. Ажык-чарлыг болур чоруктуң дугайында Пленумга тодаргай чугаалашкан. Бир эвес оөң үндезиннерин политкичээлдерге тодаргай өөренген болза, демократияны соора биле бээрининг уржуктары турбас ийик.

«Удуртукчу кижиге келергей бергедээн чүве-дир. Салбыр эргелекчизиниден хостаар дугайында өргүүдел бижип кагдым. Удавас халажыр ужурлуг кижи мен. Чамдык **кижилериң** аас-дылындан халаажырай бердим» — деп, Каң-оол Салчакович меңээ ажыы-биле чугаалады. Чооктa чаа ол чон мурнуига отчёдуи берип тура, дарга канчаар эде тургустунуп алганын айтырарга, база ынчаар харыылаан. Удуртукчу эштиң демократия дугайында билип алганы ындыг-дыр.

Шынап-ла, чамдык удуртукчулар боттарының ажылының стилин болгаш оөң методтарын өскертириниң уг-шинии амдыызында тыппайн турар таварылгалар кайы хөй. Чамдыктары хөрек күжү-биле ажыл удуртурундан үштүнар хөңнү чок, а өскелери негелде кылырындан шуут чалданыр. Мындыг ийи аңгы удуртукчуну чон хүлээп алыр хөңнү чок. Бүгү чүүлдү бодунуң эрге-ажыынга ажыглаксаар, чүгле карак чаар, ак сеткилдиг эвес кижилер негелде чок удуртукчулут болуксаар. А негелделиг кижини каржыдошкун удуртукчу дижир. Негелде чаңгыс угланыышкыныг: чүгле удуртуп олурары кижилерден эвес, бодундан база негелдени кэш катап күштелдирер. Эде тургустунуушкун чогум-на моон эгелээр. Сесерлигде ол ам-даа четпээн. Бо талазы-биле ажылды салбырда партия эге организациянның секретары Тойбу Деликович Иргит ажыдер боор деп идеген каалыңар.

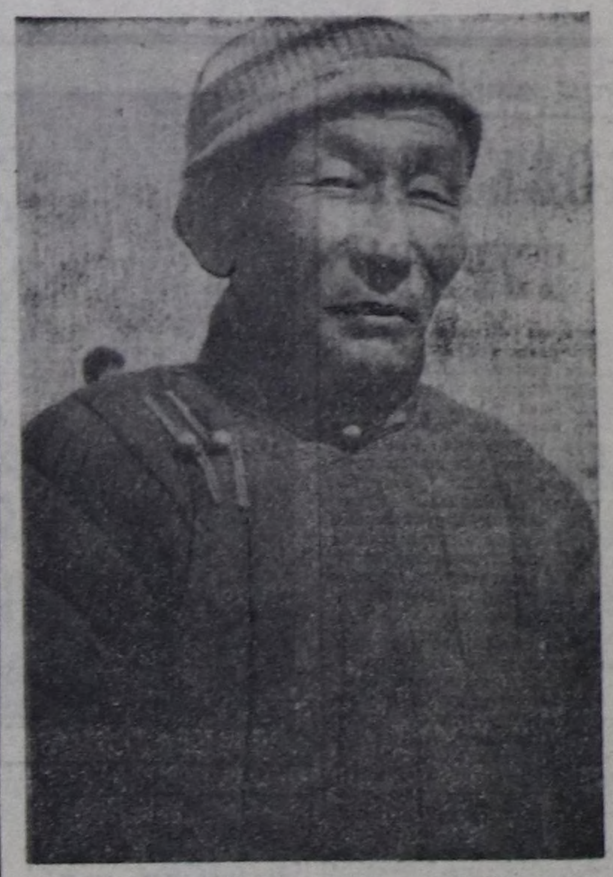

Даш-оол Дукуевич Дүгер — мал ажылының хоочуну. Ол 28 чыл дургузунда мал эмчилеп келген. Дуржулгалыг ишчи сөөлгү чылдарда Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң бир дугаар хойжу бригадазында төрүүр шээр малын хүлээп алгаш, планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар.

— Бо чылын төрүүр түс башка онааштыр 87 хураганы камгалап өстүрер планныг турдум, амдыызында байдалым чүгээр, төрүүр чүс хойлан-на 92 хураганны ажаап өстүрдүм —деп, ол биске чугаалады.

Д. Д. Дүгер мал ажылының талазы-биле тускай эртемниг база күш-ажылчы дуржулгазы эвээш эвес болгаш хойжуларның арга-дуржулга солчуушкунунга, аныяктарны дагдынып алырынга идепкейлиг киржип турар. Улуг-даа, чаш-даа малдың бажын аарыглардан баш удур камгалаарын канчаар организастаарын Даш-оол Дукуевич малчын эш-өөрлериниг херек кырында көргүзүп турар.

Бир дугаар хойжу бригаланың кежигүнериниң хуралы чоокта болуп эрткен. Шээр малдың продуктулууи моон соңгаар улам өстүрериниң айтырыгларын аңаа чугаалашкан. Солуи санал-оналдарын аңаа киирген. Оларның бирээзи болза, төрүвес коданнарга малдың бажын мурнукузундан көүдедир тургузуп өстүрери. Аразы шоолуг эвес кыштагларны чаңгыс черге кадып, малдың бажын муң чоокшулаштыр-даа тударын шенеп көөр. Чаңгыс черде ийи кодаины каттыштырбайн тургузуп, аңгы-аңгы оларга оларны кадаргай.

Бир эвес ол ажылды шуудадып алыр болза, чамдык ажыктыг талаларлыг. Бирээде, дагдыныкчыларны күш-ажылчы дуржулгазы эвээш, мал ажылында чаа ажылдап чоруур аныяктарга (оглу, уруу-даа дижик) быжыглаарының боттуг байдалы тургустунар. Хоочун ишчиге хойжу кожазынга малды канчаар ажаап-дежээрин хол-биле айтып бээринге, хайгаарап контрольдаарынга кыштаа чаңгыс болгаида эптиг. Ниитизи-биле алырга, керээбиле ажылдаарынга шуут тааржып турар. Ийиде, автотранспорт ажыглалынга камналганы тургузаар. Ийи аңгы кыштагже мал чеми сөөртүрүнүң орнунга чаңгыс турлагже чоруурга, орук дыка кызырлыр-дыр.

Ол болгаш өске-даа аргаларны хой ажылынга канчаар ажыглаарын угаай бодап чоруур тускай эртеминг хойжу Д. Д. Дүгер бодунуң ажылдап чоруур коллективинде шалыпчы ажыл-ишчи.

А. ОКСУР.

ЧУРУКТА: Ленин аттыг совхозтуң хойжузу Д. Д. Дүгер. **М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.**

2. Ында-даа чок, мында-даа чок

«Саян» совхозтуң хой ажылдыг салбыры Сесерлигде 139 өреге бар. 29 өг-бүле мал ажылында, 37-зи башкылар. 18 кижи тускай эртемниглер болгаш совхозтан шалыҥ ап турар. Ниитизи-биле 267 ажыл кылып шыдаар кижи бар. Кижи бүрүзү мында доктаамал ажылда хаара туттунмаан. Кым кайда, чүнү кылып турары көдээ Совет күүскомунуң даргазы Мангаң-оол Салчаковичиниң данзызында бар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар-биле ажылды мында шыҥгыыраткан. Ынчангаш Советтиң депутаттары ук хүлээлгезин багай эвес күүседип турар дизимзе, частырыг болбас боор. Сөөлгү үш чылдарда ажыл шагында арагалааны дээш сес кижиниң херээн күүскомга көрген. Хулиганиаар - болгаш оор-суук кылыр чоруктар көзүлбээн.

Сесерлиг суур республика төвүнден «суг чажым» черде турар. Саян артынче ашкан чазаглыг оруктуң мырыңай кыйыында. Эрткен-дүшкен ажылчыларның караашың уында суур. Оөң даштыкы көрүжү кандыгыл? Буступ калган херимнер, чанында ыяш олурткаан, самдар бажыңнардан өске каракты магададыптар чүве мында көңгүс ховар. Көдээ Советтиң социал планында чылдың-на 143 дөрбелчин метр чуртталга шелүн киирери көрдүнген. Ону сессияларга үргүлчү бадылап, шиитпирин хүлээп ап турар. А херек кырында бо ажыл боттанмайн келген. Шагда-ла тутқан борбак бажың клуву ол. Харыллаа салбыры чок. Чурттакчылар Кызыл, Туран хоорайларбиле аргыжарда, эрткен-дүшкен машиналар дозар. Автобустар маңаа доктаавас-даа.

Салбыр төвүнүң социал арныи чаартырының айтырыын район болгаш ажыл-агыйын мурнуига чеже-даа тургускан. Оон кандыг-даа түңнел үнмээн. Ол дугайында перспективтиг план безин чок. Ынчаарга көдээ Советтиң сессияларында доктаал-шиитпирлерин хүлээп ап турар диштивис. Ол чүге саазын кырында артканыл? Советтиң авторитединг «Саян» совхозтуң удуртукчулары хүндүлеп көрбес чорук кажан-чежен чидери билдинмес. Салбырда ажыл-агыйын бүгү хою-мында. Совхозтуң бүдүрүлге-саң-хөө планында социал-культура тудуттарының чарыгдаар ужурлуг акша-көрең маңаа ыяап киргеи турар болгай. Социал чөптүт эвес чорукту болдуруп турар удуртукчулар бо эде тургустунуушкун үезинде чүнү бодап олурар ирги?

Суурнуң чурттакчыларын ажыл-биле хандырарының айтырыын удуртукчу эштер-биле сүмелештивис. Моон үнүп болурунуң аргалары бар-даа ышкаш. Хамаатыларның хууда күш-ажылының дугайында чүүлдер чок ышкажыл.

«Бо талазы-биле силерниң профэвилелдериңер эки байдалда-дыр. Оларның эргелерии күш-ажыл дугайында хоойлуларда-даа, Конституциядз-даа быжыглаан. Ол эргелер доктаамал чүүл болуп турар, а барыын таланың кайы-даа ниитилелиинде олар болганчок өскерлип турар, ол күш-ажыл рыногунда байдалдан хамаржыр болгай. Ол дээрге улуг ылгалдыг чүүл-дүр.

Силерниң профэвилелдериңер боттарының эргелерии чедир ажыглавайн турары харын өске херек-тир. Чоокгы профэвилел съездизинге ол дээш дыка чидиг шүгүмчүлелге таварышкан болгай. Силериң кижилериңер-биле ужуражмышкынынарымдан ап көөрге, байдал эки талаже өскерлип бар чыдар-дыр — деп, Вик Аллеи беседавые төнчүзүнде демдегледи. —Силерде чоруп турар эде тургустунуушкун бүгү амыдыралынарга, ооң иштинде профэвилелдериңерге база салдардыг болурунга бүзүреэр мен. Олар бүдүрүлгени болгаш чүртту эргелеп башкарарынга улам-на улуг роль-дуг апаар».

Юрий КАЦНЕЛЬСОН.
(ПМА).

Даштыкы аалчылар бистиң чуртувустуң дугайында

«ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУН— ЭКИ ХЕРЕК»

«Перестройка деп орус сөстү долу, чиге очулдуруптар сөс англи дылдан тывылбаан. Чамдыкта «реструктуринг» дижир, ол черле шын эвес хире. А кол кезиинде англичаннар, бо мээң чугаалап турарым ышкаш, дорт-де «пе-ре-строй-ка» дээр — деп Вик Аллеи чугаалай-дыр.— Ол сөс база «гласность» деп сөс амгы англи чугазада кирип келген, 50 чылдарда «спутник» ынчалды чоп...

Силериң чуртуларда эгелээнинер эде тургустунуушкун дээрге эки херек-тир. Мээң билип турарым-биле алырга, ооң чугула сорулгаларының бирээзи амыдыралды эң-не долу демократчыдары. Ынчалзажок силерде болуп турар чамдык чүүлдерии мээң чуртумда эки күзел-биле база боттуг кылдыр көрбейн турар. Ону мен бодум бүзүреп көрдүм...»

Вик Аллеи деп кымыл ол?

Ол Лидс (Англия) хоорайда университеттиң экономиктиг шинчилелдер колледжиниң социология профессору, профэвилел шимчээшкинниң айтырыгларының талазы-биле специалист, парлатыгаи элээн каш ажылдарның автору. Ам совет профэвилелдер дугайында ном бижип турар. Москвага ол материалдар чыып, чаңгыс эвес удаа чораан, а сөөлгү удаа чораанда ужурашканывыс ол. ССРЭ-ниң эң-не массалыг (140 миллион хире кежигүнүг) хөй-ниити организациязының дугайында ном бижиир деп каш чыл мурнунда бодап алган. Ажылдап киирипкеш, Англияда-даа, ниитизи-биле Барыын чүкте-даа совет профэвилелдерге, черле ынчаш бүгү совет чүүлдерге хамаарыштыр баш удур даап бодаан четпес билиңкиннер хөй дээрзин ол эскерип каан.

«Эгелеп алган номумну арз каггаш, өске ном бижиир ужурга таварыштым — деп, профессор Аллеи чугаалайдыр. — Ол күзүн «Мур пресс» деп англи ном үндүрер черге парлаттынар. Мээң чыып бижээним фактылар совет төөгү база амгы үе дугайында шын эвес үзелериидеи адырлырына англичанларга дузаалар боор деп идеген турар мен».

Чамдык фактылар совет профэвилелдерниң болгаш ооң ниитилелде ролюнуң дугайында шын эвес бодалларга хамааржыр. Олар силерниң чуртуларда профэвилелдер күрүне-биле төрүлдээлиг болбайн турарын билбезинден болуп турар деп бодаар мев деп. Вик Аллеи чугаалады. А бир-тээ ындыг болганда ажылчыннарның кайы-бир эрге-ажыын камгалаар дээш, чижээ, англи тред-юниониар-лаарында каттыжкан идепкейлиг хөделиишкинии негеп турар. Ол угланыышкынга Совет Эвилели тодаргай базымны кылган. АДР-деи ол бодунуң алды полктарын үндүрген болгаш чоокку үеде артыш калган шериг кезектерни долузу-биле үндүреринге тазырымчалыг байдалды тургузар сорулга-биле улуг күжениишкиниерии үндүрүп турар. Моолдуң девискээринге оөң чазаанын дилээни-биле түр када туруп тургаи совет шеригларииң чамдыызын үндүрер дугайында ССРЭ болгаш МАР-ның аразында дугуржулга-биле оларны үндүргени Азияга бот-боттарынга бүзүрежнрии быжыглап турар чугула хемчег болур деп, министр демдеглээн.

МАР-ның даштыкы политиказы тайбыңны быжыглазының оруктарын дилеп тывырынга сырый кады ажылдажылганы тургузарынче утланган. Ол кавының чурттарының парламентилериниң, хөй-башка онааштыр 87 хураганы камгалап өстүрер планныг турдум, амдыызында байдалым чүгээр, төрүүр чүс хойлан-на 92 хураганны ажаап өстүрдүм —деп, ол биске чугаалады.

Д. Д. Дүгер мал ажылының талазы-биле тускай эртеминг база күш-ажылчы дуржулгазы эвээш эвес болгаш хойжуларның арга-дуржулга солчуушкунунга, аныяктарны дагдынып алырынга идепкейлиг киржип турар. Улуг-даа, чаш-даа малдың бажын аарыглардан баш удур камгалаарын канчаар организастаарын Даш-оол Дукуевич малчын эш-өөрлериниг херек кырында көргүзүп турар.

Бир дугаар хойжу бригаланың кежигүнериниң хуралы чоокта болуп эрткен. Шээр малдың продуктулууи моон соңгаар улам өстүрериниң айтырыгларын аңаа чугаалашкан. Солуи санал-оналдарын аңаа киирген. Оларның бирээзи болза, төрүвес коданнарга малдың бажын мурнукузундан көүдедир тургузуп өстүрери. Аразы шоолуг эвес кыштагларны чаңгыс черге кадып, малдың бажын муң чоокшулаштыр-даа тударын шенеп көөр. Чаңгыс черде ийи кодаины каттыштырбайн тургузуп, аңгы-аңгы оларга оларны кадаргай.

Бир эвес ол ажылды шуудадып алыр болза, чамдык ажыктыг талаларлыг. Бирээде, дагдыныкчыларны күш-ажылчы дуржулгазы эвээш, мал ажылында чаа ажылдап чоруур аныяктарга (оглу, уруу-даа дижик) быжыглаарының боттуг байдалы тургустунар. Хоочун ишчиге хойжу кожазынга малды канчаар ажаап-дежээрин хол-биле айтып бээринге, хайгаарап контрольдаарынга кыштаа чаңгыс болгаида эптиг. Ниитизи-биле алырга, керээбиле ажылдаарынга шуут тааржып турар. Ийиде, автотранспорт ажыглалынга камналганы тургузаар. Ийи аңгы кыштагже мал чеми сөөртүрүнүң орнунга чаңгыс турлагже чоруурга, орук дыка кызырлыр-дыр.

Ол болгаш өске-даа аргаларны хой ажылынга канчаар ажыглаарын угаай бодап чоруур тускай эртеминг хойжу Д. Д. Дүгер бодунуң ажылдап чоруур коллективинде шалыпчы ажыл-ишчи.

А. ОКСУР.

ЧУРУКТА: Ленин аттыг совхозтуң хойжузу Д. Д. Дүгер. **М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.**

Хамааты камгалалы

КӨДЭЭГЕ ДУЗА ХЕРЕК

Хамааты камгалалынга табылбырлыг өөредилгеии парлалгага, телевиденнеге, радиога доктаамал чырыдып турардыр. «Шын» солунга үнүлеп кээр материалдарны номчуп турар кижи мен. Ылаңгыя бо чылдың март 19-та үнген оп солундаи «...дувүрээзин медээлерии» соңуурган номчудум.

Бистиң районда хамааты камгалалының ажылы коичуг багай. Хамааты камгалалынга доктаатка шакта эртсе чогуур кичээлдер-даа, лекция, беседалар-даа, практиктиг өөредилгелер, киполар-даа болбайн турар. Районуң ыракузак суурларында хамаан чок, ооң төвүнде камгаланыр черлер-даа чок. Канчаар камгаланырының аргаларын билир турүжук, кандыг идиң-хеп ажыглаарын билбес, противогаз безин танывас кижилер районда хөй.

Хамааты камгалалынга хамаарыштыр чон чүнү-даа билбес чүве болганда биске кандыг дувүрээзин медээзи турар боор. Бир эвес херек кырында ёзулуг айыыл болу бээр чүве болза, чоя чүнү кылырыл, канчаар камгаланырыл, каиа чаптынарыл?

Хамааты камгалалының район, республика штабтары кедээ черлерге практиктиг кичээлдерии эрттирип, төлевилел ёзугаар суурларга, фермаларга, бригада төптеринге камгаланыр черлерден кылдырып, чонну өөредир үе келбээи бе? Азы хамааты камгалалының билиглери-биле чүгле хоорай чурттакчылары чепсегленген турар ужурлуг бе, кедээ черлерже чүге сагыш салыышкыны, кичээигей кошкагыл?

С. МАЯНЫ.
Бай-Тайга район.

БЫЖЫГЛАП ТУРАР ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

УЛАН-БАТОР. Делегейниң айыыл чок чоруунуң бүгүдеии хаара туткан системазын тургузарынга болгаш кижи төрелгетеииің кырында диргелип келген ядролуг халапты чайладырынга эгеин ССРЭ, социалистиг өске-даа чурттар салган деп, МАР-ның даштыкы херектер министри М. Дугэрсурен МАРН ТК-ның «Намын амьдрал» журиалынга бижээн чүүлүнде айыткан. Дүшкүүрлуг чорукту чавырылдырарының, азия-оожум океан девискээрииң күрүнелериниң аразында пайырал болгаш кады ажылдажылганын харылзааларын хөгжүдеринге тодаргай оруктарны СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң Владивостокка идип үндүргени улуг хемчээлдиг совет программазы төлевилеттиигеи деп, ол демдеглээн.

АКШ-тың милитарисчи политиказының болдургаиы ол девискээрде айылдыг байдал ол кавыга тайбыңны быжыглаарынга каттыштыр идепкейлиг хөделиишкиии негеп турар. Ол угланыышкынга Совет Эвилели тодаргай базымны кылган. АДР-деи ол бодунуң алды полктарын үндүрген болгаш чоокку үеде артыш калган шериг кезектерни долузу-биле үндүреринге таварымчалыг байдалды тургузар сорулга-биле улуг күжениишкиниерии үндүрүп турар. Моолдуң девискээринге оөң чазаанын дилээни-биле түр када туруп тургаи совет шеригларииң чамдыызын үндүрер дугайында ССРЭ болгаш МАР-ның аразында дугуржулга-биле оларны үндүргени Азияга бот-боттарынга бүзүрежнрии быжыглап турар чугула хемчег болур деп, министр демдеглээн.

МАР-ның даштыкы политиказы тайбыңны быжыглазының оруктарын дилеп тывырынга сырый кады ажылдажылганы тургузарынче утланган. Ол кавының чурттарының парламентилериниң, хөй-ниити ажылдакчыларының аразында харылзааларны калбартырыиче утланган элээи каш эгелекчи саналдарны Моол үндүрген. Тайбың дээш масалыг шимчээшкиини калбартыы чорударынга Азия болгаш Оожум океан чурттарының сонуургалдыг коммунистиг болгаш ажылчын партияларының бо чылдың ортаа үезиниде Улан-Баторга болур консультатиатиг ужуражмышкынны арганы бээр ужурлуг.

Азияга болгаш Оожум океаиа айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле ол кавының хөй-ниитизиниң ужуражмышкынын чорударынга, а ол ышкаш Азияга айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хуралды чыылдырарынга дузаларын МАР-ның чазаа бодуиуң кол сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар деп, түңнелиниде М. Дугэрсурен онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ МЕДЭЭЛЕРИ

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң Румыниияның Социалистиг Республиказында албаиның пайыралчы аян-чоруун кылып чоруп турарын ол чурттуң массалыг информациязының чепсектери делгереңгейи-биле бижип турар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиің тайбыцыны быжыглаар, чаа дайынның халавын өөскүтпес дээш чайгылыш чок быжыг турушту эзлеп турарын румын солуннар бедиибиле үнелеп бижип турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының пайыралчы аян-чоруун румын улус хүндүткелдия-биле үнелеп көрүп, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг Румыниияның аразында чаңчыл болган быжыг харылзаалар чүгле ийи чурттуң хөгжүлдезиниге эвес, а тайбыңның болгаш социализмниң эргеажыынга эки бараан боон турар деп, «Ромыния либерэ» солун бижээн.

Пайыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы калбартыры болгаш ханыладыры дээш туруш ийи чурттуң коммунистиг партияларының болгаш чазактарының ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны боон турар деп, «Скынтейя тинеретулуй» солун бижип турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң аян-чоруунун дугайын Румыниияның телевиденнези болгаш радиозу база-ла калбаа-биле бижип турар.

(СЭТА).

Амгы үеде Никарагуаның кофе плантацияларында чаа дүжүттүг ажаап алыр дээш ёзулуг тулчуушкун эгелээн. Ол черниң чурттакчы чону, Сандиновжу улусчу армияның дайынчылары-биле кады өске чурттардан келген хөй муң эки турачылар база ажылдап турар. Оларның аразында социалистиг чурттардан —Совет Эвилелинден, Болгариядан, ГДР-ден болгаш өске-даа чурттардан келгеннер бар. Олар эп-сеткил каттыштырылгазының Сандиновзаттыг бригадаларында ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: улуг эвес Матагальца хоорайның кудумчуларында эп-сеткил каттыштырылгазының бригадаларының кежигүнери. Оөң чоогунда оларның ажылдап турары плантациялар бар.

БТА —СЭТА-ның фотозу.

«ЮМАНИТЕГЕ» ИНТЕРВЬЮ

ПАРИЖ. (СЭТА). Кубаның Компартиязының бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Франциянын «Юманите» солунунуң корреспондентизинге интервьюну берген. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказы Латин Америкаиың чурттарында улуг деткимчеии ап турар. Чүге дээрге ол политика улуг бүзүреллиг болгаш чайгылыш чок политика болур деп, ол чугаалаан.

Латин Америкада бооп турар болуушкуиарның дугайында тайылбырны кылып тура, куба удуртукчу ол дипте чурттап турар улустарга АКШ-тың бодунуң күзел-соруун албадаарын ыйлын турарын бүрүү шапкан.

Рейганның администрациязының Никарагуага удур кылып турар үүлгединшкиннерии Фидель Кастро шуут буруу шапкан. Сандинисчи революцияны иштикиниң болгаш даштыкының кандыг-даа контрреволюсчу күштерии үзүткап шыдавас, чүге дээрге Латин Американың депшилгелиг улустары Никарагуаның талазында турүп турар.

Хөгжүп орар чурттарның барыын банкыларга өрезиниге харажаглыг орук-тун мырыңай кыйыында. Эрткен-дүшкен аалчыларның караашың уында суур. Оөң даштыкы көрүжү кандыгыл? Буступ калган херимнер, чанында ыяш олурткаан, самдар бажыңнардан өске каракты магададыптар чүве мында көңгүс ховар. Көдээ Советтиң социал планында чылдың-на 143 дөрбелчин метр чуртталга шелүн киирери көрдүнген. Ону сессияларга үргүлчү бадылап, шиитпирин хүлээп ап турар. А херек кырында бо ажыл боттанмайн келген. Шагда-ла тутқан борбак бажың клуву ол. Харыллаа салбыры чок. Чурттакчылар Кызыл, Туран хоорайларбиле аргыжарда, эрткен-дүшкен машиналар дозар. Автобустар маңаа доктаавас-даа.

Салбыр төвүнүң социал арныи чаартырының айтырыын район болгаш ажыл-агыйын мурнуига чеже-даа тургускан. Оон кандыг-даа түңнел үнмээн. Ол дугайында перспективтиг план безин чок. Ынчаарга көдээ Советтиң сессияларында доктаал-шиитпирлерин хүлээп ап турар диштивис. Ол чүге саазын кырында артканыл? Советтиң авторитединг «Саян» совхозтуң удуртукчулары хүндүлеп көрбес чорук кажан-чежен чидери билдинмес. Салбырда ажыл-агыйын бүгү хою-мында. Совхозтуң бүдүрүлге-саң-хөө планында социал-культура тудуттарының чарыгдаар ужурлуг акша-көрең маңаа ыяап киргеи турар болгай. Социал чөптүт эвес чорукту болдуруп турар удуртукчулар бо эде тургустунуушкун үезинде чүнү бодап олурар ирги?

Суурнуң чурттакчыларын ажыл-биле хандырарының айтырыын удуртукчу эштер-биле сүмелештивис. Моон үнүп болурунуң аргалары бар-даа ышкаш. Хамаатыларның хууда күш-ажылының дугайында чүүлдер чок ышкажыл.

«Бо талазы-биле силерниң профэвилелдериңер эки байдалда-дыр. Оларның эргелерии күш-ажыл дугайында хоойлуларда-даа, Конституциядз-даа быжыглаан. Ол эргелер доктаамал чүүл болуп турар, а барыын таланың кайы-даа ниитилелиинде олар болганчок өскерлип турар, ол күш-ажыл рыногунда байдалдан хамаржыр болгай. Ол дээрге улуг ылгалдыг чүүл-дүр.

Силерниң профэвилелдериңер боттарының эргелерии чедир ажыглавайн турары харын өске херек-тир. Чоокгы профэвилел съездизинге ол дээш дыка чидиг шүгүмчүлелге таварышкан болгай. Силериң кижилериңер-биле ужуражмышкынынарымдан ап көөрге, байдал эки талаже өскерлип бар чыдар-дыр — деп, Вик Аллеи беседавые төнчүзүнде демдегледи. —Силерде чоруп турар эде тургустунуушкун бүгү амыдыралынарга, ооң иштинде профэвилелдериңерге база салдардыг болурунга бүзүреэр мен. Олар бүдүрүлгени болгаш чүртту эргелеп башкарарынга улам-на улуг роль-дуг апаар».

Юрий КАЦНЕЛЬСОН.
(ПМА).

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

◆ **ШЕВЧЕНКО.** Сарыг элезиниг делгем ховуларның кезек-кезек черлериинде ногаан ортулуктар дег сиген шөлдери кайы ырактан бээр-ле тода көстүгүлеп келген. Суггаттыг шөлдерде тараан хөй чылдыг сигеннериң баштайгы кезилдезин ында массалыы-биле чорудда берген.

Кургаг ховуларлыг бо черге чер ажылын сайзырадырынга эртемден геологтар улуг дузаны көргүзүп турар. Күскү үеде чагган чаашкын болгаш кыжын чагган хар суун курлап алыр талазы-биле элээн хөй тодаргай ажылдарны олар кылган. Чижээлээрге, бедик даглардан агып баткан хар болгаш чаашкын суун оргулааштарга чер иштинге чыып кадагалааш, часкы, чайгы үелерде насостар-биле оон үндүр сордуруп, тараа шөлдерин суггарар арганы тараажыларга олар сүмелээн. Оөң ажыы улуг болган. Ынчангаш оа чоокта арыг суг чок кургаг ховуларда сиген ажаалдазы бо чылын эрте эгелээн.

◆ **НОВОПОЛОЦК.** Витебск областың төвү бо хоорайның микрорайоннарында бичии базаарлар ажылдап эгелээн. Лангыылар-биле таарыштырдерип каан ол базаарларга чурттакчы чон бодунуң өстүрүп алган ногаа, кат-чимис аймаан садып турар. Ындыг базаарларны чонның хооркүүскомга киирген саналдарын ёзугаар организастаан. Хооркүүскомда хоорайның чурттакчыларының санал-оналын хүлээп алыр дорт телефоннарны тургускан. Неделяның ийи хүнүнде улус ол телефоннарны дамчыштыр боттарының бодалдарын, саналдарын дамчыдып бээр. Чонның чагыг, санал-оналын ниитилештирип түңнээш, күүскомның хуралдарына азы сессияларга чугаалажып турар.

◆ **НАВОИ.** «Навоиазот» каттыжмышкынның коллективиниң чоргаарланыр чүүлдери хөй. Ында бүдүрүлгениң хемчээли кол фондуларның немелде өзүлдезиниден ийи катап дүрген өзүп турар. Фонд эгидилгези база-ла ындыг темпилер-биле улгадып турар.

Чеднишкинниң чажыды кижи факторун идепкейжиткенинде, кижилер-биле демократтыг ёзу-биле сүмележип турарында деп бүдүрүлгеде санап турар. Цехтерге чидиг маргылдаалар үнүп кээп турар, аңаа парткомну болгаш администрацияны шүгүмчүлеп турар. Ындыг чугаалажмышкыннар, дүрүм болганы-биле, ажыл-херекке ажыктыг болуп турар. Чижээ, кадр айтырыгларын шиитпирлээринде. Аныяктарга, оларның энергиязынга, чаа ёзу-биле оларның ажылдаар дээн чүткүлдүүнге улуу-биле ынаныи турар апарган.

(СЭТА).

Культура болгаш амыдырал

ТРЕТЬЯКОВКАНЫ ЧААРТЫП ТУРАРЫ

Бүгү делегейде сураглаан Третьяков галереязын чаартып турар. Музейниң эрги бажыңының чанында бүдүн музей хоорайжыгажын тургузуп турар. Чаарты кылышкынының Москваның тудугжулары Финляндияның фирмалары-биле кады чорудуп турар.

Ажылды канчаар боттандырып, шуудадып турарыл?

— Белен эвес бооп турар — деп, Күрүнениң Третьяков галереязының Бүгү-эвилел музей каттыжышкынының кол директору Юрий Королев чугаалаан. —Музейни 1856 чылда үндезилээн чүве болганда оон бажыңы эргижирээн, базым бүрүзүнде-ле элдептиг чүвеге таваржып тур бис. Чижээ, бүгү өрээлдерниң шалларын чүгле паркеттен кылган деп бодаан бис, херек кырында чамдык өрээлдериниң керамиктиг плитадан кылган болду. Доозун чайладыры, чылыг болгаш шык айтырыын шинтпирлээри дээш ажыл-ла хөй. Амгы үеник чаа дериг-херекселдерни эрги бажыңның иштинге тургузары мындыг-ла белен эвес. Тудугжулар чаартылга ажылдарын дыка хынамчалыг кылып, орус культураның болгаш төөгүниң бо тараскаалын бедик харыысалгалыы-биле катаап тургузуп турар.

Амгы үеде галереяның эртем ажылдакчылары келир үедеги делгиирлерни тургузуп эгелей берген. Делгиир шөлдери дыка немежир. Чижээ, чуруккуучу-классиктер Александр Иванovтун, Карл Брюлловтун, Николай Генин, Василий Перовтун, Валентин Серовтун, Исаак Левитанның, Михаил Рубельдиң залдары аңгы-аңгы турар, а Василий Верещагинин, Василий Суриковтуң ййнийн залдары турар. Врубельдиң узуну 14, дооразы 7 метр улуг «Хаан уруу Грозы» деп чуруун катаап тургузуп эгелээн. Ол чурукту 1896 чылда Нижегород ярмарказынга чаңгыс-ла катаап көргүскея соонда шыгжагга чыдып келген, ынчангаш ону чураан пөс дыка баксыраан. Ол чурукту долузубиле, эки шынарлыг катаап тургузар арга бар деп реставраторлар чугаалап турар.

Третьяковкының делгиирлери база өскерлир. Графика ажылдарының хөй ауруузун кылымал чырыктыг черлерге тургузар, чүге дизе, графика —хүн чырыынга таарышпас.

Эрте-бурунгу орус уран чүүлдүң чамдык кылыгларын: алдындан болгаш мөңгүнден кылган бурган чуруктарын 6 залдарга делгээр.

Лаврушин доора кудумчузунда Третьяков комплекизинге орус чуруккуларның Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга чедир чураан ажылдарын делгээр. 1917 чылдың соонда чураан чуруктарны Крым эриинде ССРЭ-ниң Күрүнениң чурук галереязының чаа залдарынга тургузар.

Лаврушин доора кудумчузунда Третьяков комплекизинге орус чуруккуларның Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга чедир чураан ажылдарын делгээр. 1917 чылдың соонда чураан чуруктарны Крым эриинде ССРЭ-ниң Күрүнениң чурук галереязының чаа залдарынга тургузар.

Уруглар галереядан тускай студияны алыр. Хүн чырыктыг делгем студияга уруглар келгеш, чуруккуу-башкыларның, уран чүүл тайылбырлакчыларының дузазы-биле чуруктарны чуруур болгаш дүжүрүп чуруур аргалыг болурлар.

Третьяковка чүгле чаа тудуглар-биле алгывас. Лаврушин доора кудумчузунда XVII чүс чылдың эрги бажыңы база оон эргезинче шилчидип берген. Аңаа пестен аргаан, ыяштан кылган ус-шевер чүүлдерни делгээр. XVIII—XIX чүс чылдарның үлүг сурагжыраан, ынчалза-даа солун ажылдарлыг чуруккуларының графика база уран чурулга ажылдарын аңаа база делгээрин көргеп.

Третьяков галереязының архиви база улуг. Ону хөй чурттарның уран чүүл шинчилекчилери ажыглап турар. Ук архивти архитектура талазы-биле төөгүлүг тудуг — «Демидовтуң бажыңынга» тургузар. Ол бажың улуг болганда ескедаа делгелгелерни база кылыр.

Үстүнде адаанывыс бажыңнар «Третьяков галереязы» деп культура-төөгү төөлүр болур. А Лаврушин доора кудумчузу чүгле чаалгыг кижилер кылаштаар чер болу бээр.

«Третьяков галереязы» каттыжышкынга скульптор Сергей Ковеинковтуң, Анна Голубкинаның, чуруккуу Павел Кориннің тураскаал-музейлерни база дамчыдып берген. Ол-ла каттыжышкының составынга скульптор Николай Томскийниң музей-мастерскаязы база кирер. Галереяның ажылдакчылары кижилериниң бир хүн иштинде көрүп четпеен «уран чүүлдүң бо дээрбээн» дургаар экскурсияларны чорудар.

Николай ПЕЙЧ.
(ПМА).

УЛУСЧУ ЧОГААДЫЛГА ФЕСТИВАЛЫ

Тес-Хем районуң уран түүл коллективтери Улусчу чогаадылганың яйгы бүгү-эвилел фестивалынга идепкейлиг киришкен. Хөйүүн ырызы көрүкчүлериң үнелээшкинин алган.

ЧУРУКТАРДА: тес-хемчилерниң ыраажылары концерт үезинде (солагай талазында) болгаш ыраажылар көрүлезиниң киржикчизи, Ак-Довурак хоорайда ажылчын хандырылга килдизиниң ажылдакчызы Светлана Пушкова ырлап тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ТВ

МАЙ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

7.00— Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30— «Үе». 9.15 — «Күрүне кызыгаары». Уран-чечен телефильм. 6-гы фильм. «Тиилелге соонда». 2-ги сериязы. 9.20 — «Дедир харылзаа». Аныяктар редакциязы медеглеп тур. 10.05—10.10 — Медээлер. 16.00 — Медээлер. 16.10 — Уругларга фильм. «Ак-көк шлем». (ГДР). 17.20 — «Концертино» камерлиг ансамбль ойнаар. 17.35 — Москвада бирги антиквар.букинистиг аукцион. 18.05 — «Ыр концерти». 18.30—«Хүнден хүнче. Партия райкому эде тургустунуушкун байдалында». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Кижи болгаш хоойлу». 19.30— «Россияның демир хераа». Док. телефильм. 19.45— «Музыка оркыныче орук». Д. Б. Кабалевскийниң Владимир хоорайның № 16 школазының үстүкү класс өөреникчилери-биле ужуражып турганының дугайында сактыышкыннар. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Даразында хүнде». Уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. (АКШ). 23.50 — 00.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильмнерниң баштайгы көргүзүү. 8.35 — Уран чуруулга. Керамика уран чүүлү. 9.35; 13.15 —Англи дыл. 10.05 —П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 10.35; 11.35 — Төөгү. 7 класс. XVIII чүс чылдың ийиги чартыынга культура болгаш чырыдыышкын. 11.05 — Бистиң салымыс. 12.05 — С. Михалков — «Ат салбаан чагва». Телешки. 13.45 —Медээлер. 13.50—Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин — «Улуг эгелээшкин». 14.30 — 15.20— Ю. Фучик дугайында рассказтар. 18.00— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Док. фильмнер программазы. 18.45 —«Тураскаалдар — бистиң төөгүвүс». Тыва АССР-ниң девискээринде турар культура болгаш төөгү тураскаалдарын камгалаар дугайында. 19.15 — Киножурнал. 19.25 — «Азия төөгү». Үнүүлгеде: Медээлер. «Пропагандистиң инджири». Уруглар камгалалының хүнүнге. 19.45 — Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уруглар, чаштар!». Мультфильм. 20.15 — ССРЭ-ге чогаатынган. Чогаадыкчы ажыл-чорудулганың айтырыгларының дугайында. 20.45 — Озал-оңдак чок шимчээшкин дээш. 20.50 — «Кызыгаарда». Орта-азы Поволжье бойдузунуң дугайында док. телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Л. Леонбакың баледи. «Коппелия». Москваның үлегерлиг хореографии училищезинниң шизаанның баштайгы көргүзүү. 23.25—23.50 — «Дружба». Чадаг-тергеге маргылдаа.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

аграар

Республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичии чаъстаар. Соңгу-барыын чүк утланышкынның хаттың секундада дүргени 9—14 метр. Агаарның температуразы дүне 5—10 градус чылыг, чамдык черлерге 3 градус чедир соор. Хүндүс 19—24 градус чыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр. Чаттбас. Агадрның температуразы дүне 7—9, хүндүс 20—22 градус чылыр.

КҮЗЕЛИН ЧЕДИП АЛГАН

Найыралда — кызыгаар чок

Болгар шулукчу Иван Атанасов-биле А. М. Горький аттыг литература институдунче киреринииң шылгалдаларын дужаан тура, таныжып алган мен. Кайбыыс-даа билдингир орус шулукчу Николай Старшиновтуң удуртказы семинарының киржикчилери апарганывыс соонда, ол таныжылга найыралче шилчээн.

Иванның чурттаан эрткен амыдыралы болуушкуннар-биле байлак, солун кижи. Оон боду топтуг, эш-өөрзүрек, биче сеткилдиг деп кады өөренген эш-өөрү дораан билдивис. Ол — амгы үеде бистиң институтта бот-өөредилге-биле өөренип турадан чаңгыс даштыкы студент. Чогум институтта шуут кээп өөренип турар болгар, поляк, никарагуа, моол, вьетнам студентилер база бар харыы. А бистиң эжиивис Совет Эвилелинде ажылдавышаан, өөренип турар.

Иван чогаал ажылынче шыңгыы сундуглуп кирер бетинде, амыдыралдың эрээн шокар оруктарын эртип каапкан. Болгарияның Плевен облазы— оон төрээн черн. Футболга хандыкшаан, аңаа бедик мергежилдя чедип ап, бисте болза дээди лиганың мастерлер командазы хире чергениң командазынга хөй чылдарда ойнап келген. Ам-даа футболга ынак.

Ону бистиң чуртувуста ажылдап турар диштивис. Ол чүге мыдыг апарганыл? Иванның сеткил-сагыжын шинчилеп көөр болза, ёзулуг романтик кижи. Оон романтиказы дээрге-ле хоозун күзээшкиннер-биле кызыгаарлаттынган эвес, амыдыралчы үндезининг, долгандыр чаттылган чурттаганы экижидер сорук-биле долдуган. Иванның шулуктери нарын тургузуглуг, ынчалза-даа билип алдынгыр: вомчаан кижи бүрүзүн хазра туда бээр.

Эң баштай Тюмень обласка кээп, чаа тудугларга бөлүк болгар өөру-биле ажылдай бергениндеп бээр, ам он ажыг чыл эрткен. Дашчының, бетонщиктиң, чазаныкчының мергежилдерни кончуг эки шиңгээткен. Тюменьге оон бижээн шулуктерни эш-өөру ырлар кылдыр ырлажы берген. Чогаадыкчы намдарын ынчаар эгелээн. Аңаа солуннарга орус дылга эң баштай парлаткан. Иванның чогаалдары чер-чуртунга база үнелелди алган. Оон уламыдан эгелеп чоруурларның литература конкурузуунуң тиилекчизи-даа болган.

Москва чоогунда хоорай — Волоколамскиге көжүп келген соонда, ында чечен чогаал каттыжмышкынының удуртукчузу, боду А. М. Горький аттыг литература институдунуң доозукчузу А. Ивушкин Иванга ол институтче киреринн сүмелээн. Болгарияның Чогаалчылар эвилели ону деткип, бодунуң өөнүзээнинден сүме бижин берген. 1985 чылдың сентябрьда Иван студент билетти холга тутkан.

Чогаадыкчы семинарның удуртукчузу, фронтучу-шулукчу, дыка хөй аныяктарны чогаалдың улуг оруунче үндүрген Николай Старшинов-биле, семинарда эш-өөрү-биле харылзаазы быжыглп, чогаалды шыңгыы өөренип, чурттаганын аңаа тагыртып эгелээнин ол. Бистиң интернационалчы коллективте орус Александр Макаров, армян Алгис Оганисян, авар Аймат Малачиева, латыш Модрис Аузиньш дээш, кандыг кижи чок дээр. Иван ол эш-өөрүнүң шулуктерин болгар дылче очулдуруп киripпкен. Алызы барып тускай чыында номну белеткээр сорулганы салган. Эң чаагай, янзы-бүрү аймак-сөөк улустарны чоокшулаштырар буянныг сорулга ол.

Амгы үеде И. Атанасов Совет Эвилелинде үүлүп турар «Дружба» деп болгар солуннуң тускай корреспондентизи болуп, Воронеж областың Губкин хоорайда ажылдап турар. Оон амыдыралының, күш-ажылчы намдарының база бир солун арны ажыттынган.

Ам бодунуң күзелин чедип ап чоруур Иван Атанасовтуң бир шүлүгүн номчукчуларга бараалгаттым.

Н. КУУЛАР.

ТӨРӨЭН СУУРУМ

Төрээн суурум,
Оожум дүүге чайгаткаштың
Таалаан үйгүң
Дангаар эртен үзе кирип,
Оттургаи дээш
Төлүң мени буруудатпам.
Даамчыргай кудумчулар
Эргий кинсээн
Эзин-хат дег эслии келдим.
Сактыышкыннар.
Чаашкыналып тарай бердя.
Чаңгыс черге чыып аар дээш,
Чадап кагдым.
Тейлеп чоруур
Дээди мынк бурганнарым,
Маңап орар
Бажыңымче кирип чадап,
Эрээлендим.
Эрткен бүгү частырыым дээш
Өршээриңер кандыг ирга?
Азы мөзи,
Аза-бук деп каргап, коичуп,
Өлүгжемге
Ада-нем хүлээвес бе?

СОНУУРГАП КӨРДҮВҮС

Чөөн Казахстан областың этнография музейиниң төлээзи Атангельди Джамшеисов он ажыг хоочун, аныяк чурукчуларның чүс ажыг чуруктарын бистиң республикавыңа Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге делгээн. Ол — чуруккуларның дуржулга солчурунга, чогаадыкчы ажылынга улуг ажыктыг.

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң залдарында ажыттынган делгелгеде Чөөн Казахстанның чуруккулары чер-чуртунуң алдар-суралгыг кижилерин, бойдус байлаан, чонуунуң культурazын чуруп көргүскеп. Ол делгеледен солун, утка-шынарлыг портреттерни көрүккүлер улуг сонуургал-биле көрген. Ол дугайын олар ында демделгел дептеринде бижип турар.

Хоорай чурттакчыларындан ангыда ол делгелгени районнардан келген фестиваль киржикчилери, өске чоок-кавы черлерден ажыл-албан ужурунда командировкалап келгеннер база көрүп четтигипкен. ССРЭ-ниң Чуруккулар эвилелиниң кежигүнери В. Т. Титовтуң «Кызыгаарда эртем», «Червиң байлаа», Е. Агейкиниң «Совхоз директору» деп чуруктары, этюдтар болгаш өске-даа чуруктар ында бар. Чуруккуу Яков Ушаковтуң янзы-бүрү темалыг чуруктарны чураапы — оон чогаадыкчы ажылының чедишкини.

Дыштанмр хүнерде музейге залчылар арбын болган. Чижээлээрге, Каа-Хем, Таңды районнарының фестиваль киржижик, бедикче аваа-ла кылыйтып үне бээр белен чүве кайда боор. Автор шулуктүң хемчээлинче, эге болгаш сөөлгү база иштики аяшнажылгазынче кол кичээнгей салгаш, сөс-домактың утказын тоомчага албайн барган. Черле мынаш, сөс-биле ажылды кошкаткан фактылар бар. Кыдыра, эрецгей, бүзүрексевес хөөнүү илереткен сөстер, чамдыктары чогуур туруштарында-даа болза, бо-ла таварышкылаар. Чижээ, апаргы дег, турза, дег боор, дижирп дег, боор-дур, ирги, хире, де, чоор бе? Күзээр мен, кызар мен. Ындыг-дыр, мындыг-дыр—дээп янзылыг медээлер. Чамдык шулуктериң аттары чиге эвес, харын мырыцай төнмээн уткалыг болгаш чевеш. Чижээ, «Хөөн эдип», «Чедер бооруу», «Шаа кээрге» «Шаа барып», «Багыя сөглээш», «Үнү чок боол».

«Демиселге» хамаарыштыр номчукчу мээң эскерген үүрмек четпестерим ол. Чогаал-биле халбактанышкан, эгелеп-даа чоруур, «балдыры дынзый»-даа берген, хоочун-даа чогаалчыларга негелде чаңгыс, шыңгыы болганда, сөс-домакты алдын мшкаш шилип тып, далаш чок, эки сиңредип-сиңредип, «Чедп катап хемчээгеш, чаңгыс катап кезер» болза эки. Ындыг болганда бо негелде хоочун шулукчу М. Өлчей-оолга база демей-ле дорт хамааржыр.

К. ЭКЕР-ООЛ,
номчукчу.

«ЧЕДИ КАТАП ХЕМЧЭЭГЕШ...»

Чаа ном

М. Өлчей-оолдуң «Демиселе» деп аттыг шулүктериниң чыындызы номчукчуларның холдарынче шагда-ла киргилээн. Харыы чамдык номчукчулар парлалга болгаш радио дамчыштыр чаа көстүп келген «төлгеге үнелелдерни бергилээн. Мен база арай озалдап-даа бол, М. Өлчей-оолдуң шулүктериниң бо чыындызынга хамаарыштыр чамдык бодалдарымны бижикседим.

Бир-ле дугаарында каракка илдигип турар чүве — номнуң даштыкы каасталгазы болду. Ук номну чурукчу Ш. Д. Куулар шынап-ла фантазияның дузазы-биле хевзиг черде хаяы уткалыг чураан. Ында ак биле кара. Чер биле Дээр — өндүр чаагай хуулгазыын, тывызыксыг өртемчей... Ол-ла бүгүге хамаарыштыр Кижи, оон угланының чогаадыкчы күжү тергиндеп турар деп утканы чуруккуу сиңиргеп. Чуруккуунуң бо фантастиг бодалынга шулүкчу М. Өлчей-оолдуң номда кирген чогаалдарының темалары болгаш утка-шынары базала хөй нуруузунда дүгжүп турар. Чуруккуу ында шулүктерни баштай номчуп танышкаш, элээн хандыр бодаганы чугаажок-тур.

Элээн каш номнарның автору М. Өлчей-оолдуң «Демисел» деп чыындызында шулүктерниң темазы янзы-бүрү, утказы хамылары хөй. Шүлүк чогаалының техниказын, оон одуруг бүрүзүнүң иштики-даштыкы аяшажылгазын, хемчээл тургузуун организастап, чарт билирив чыындыда шулүктер херечилеп турар. Оон шулүктериниң одуруглары колдуунда черле ажык ритминг болгаш номчуурга илдик чок бооп турарын эскерер бис. Партия, Төрээн чурт, күш-ажыл, ынакшыл — бо мөңге темаларны М. Өлчей-оол база-ла оон эртпээн. Оларны шулүкчү бодуунуу-биле бир янзы көргүзерин ораалдажып турары илдең. Чижээ, «Кижи чараш» деп шулүкте мындыг одуруглар бар:

Шыңгаларын кырланнады
Туулбуларны эштей салып,
Чымыш-биле төрелдешкен
Тудугжуңуң боду чараш!
...Амыдырал шуурганының
Ак-кээктиг моондаан өттүр—
Муңчуулуг чок, ажыг, чоргаар
Бүрүнгаарлаан кижи чараш!

Аас чогаалында чонуун ажыл-амыдыралы, ёзу-чаңчылы, сеткил-хөөңү илереттингеп. Ону чыыры база-ла буянныг үүле-херек. Ол буянныг херекке тураскаатkан бир шүлүүн автор «Эртинелер» деп элээртип, хүндүлеп адаанывыс чедимчелиг.

Хоор чонум аразынга
Колданчы дег сурап чораан,
Ховар диген эртинелер —
Кожамыктар тыпканым хөй.
...Арыг, дээдя ынакшылга
Адаарган-даа келир-дир мен:
«Өзен, мээстиг мээң чуртум
Орттензе-дээ, шыктыг
чытсын.
Одзүмзе-даа, калзымза-даа,
Озүм-баарым сенээ чоруунз.

Шынап-ла, утка-шынары-даа аян-сырыны-даа алдын одуруглар — эртинелер!

Белен эскертинмес, ынчалза-даа амыдыралчы ужур-дузазы улуг шүлүктер М. Өлчей-оолда арбын. Ол ону колдуунда-ла көдээ амыдыралдан эскерип көрүп чоруур. Ындыг шүлүктерге, «Бердинмескеэ», «Эжеп каан дег», «Көскү хеп-сын», «Ыпсын ирей» болгаш өскеда чамдык чогаалдарны хамаарыштырып болур.

Чүгле далаш чоруктуң чылдагаанындан (хөөнүге берген шүлүкчү болгай) «Демиселде» чамдык четпестер барын номчукчулар эскерген боор. Кай чижектеп көрээлиңер. «Тайбың-ны дээш хүрежир бис» деп шүлүкте:

Сагышта дег —каалама,
Шаптарал чок орук турбаан.
Л «Боралгактар, казыргы-
лар» деп шүлүкте:
Шуудай берген айгадаң ак
оруктар чок,
Чуртталгада боралгактар,
казыргы хөй — деп шынын көргүзүп турган хирезинле-ле автор «Тывам» деп шүлүүнде:

Чараш болгаш чалымзы
кедерээн,
Сайзыралдың белинче
үнген.
Келир өйже ылаптыг
кылыйткан,
Херии базымнарга
чаңчыккан

—деп, бадытказны эмин эрттир көөрем болгаш мурнунда көргүскен чижектерге удурланышкак утказыг. Шынап-ла, янитилел хөөжүлдезинде, чаңгыс чурттуң, республиканың-даа

КУЛЬТУРА-СПОРТ КОМПЛЕКИЗИ:

«КОЛОС» КБ

Май 31-де. Школачыларга дыштанмр хүн клубунуң кичээли 13 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КБ

Май 30-де. Цирк программазы «Аревада Маша болгаш Миша деп адыглар» 19 шакта.

Май 31-де. Асфальтыга чуруктар конкурузу 12 шакта.

«ТЫВА ТУДУГ» ТРЕСТИҢ КБ

Май 31-де «Тыва тудуг» трестиң Улуг-Хемская 17 дугаарлыг бажыңында общежитиезинге «Акы-дүнма республикаларның өг-бүлезинде» деп тематиктиг кежээ. Узбек ССР-ниң дугайында чугаа болур.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР «ХЕРЕЛ» СПОРТЗАЛГА

Май 30-де. Уругларның спорт школаларының хостуг хүрешке ажык маргылдаазы 10 шакта.

Май 31-де. Уругларның спорт школаларының хостуг хүрешке ажык маргылдаазы «Совет Тываның 5 чылы» стадионга 10 шакта уламчылаар.

Май 30—31-де «Хем бомбук» клубтуң шанцалы дээш футбол маргылдаазы 14 шакта.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

МАЙ 31-ДЕ. Уруглар камгалалының хүнүнге тураскаалга байырлал. ООҢ ПРОГРАММАЗЫНДА: оюннар, конкурстар, аттракционнар. «Адам, авам, мен—спортчу өг-бүле» деп маргылдаа «Хүреш» стадионга болур. Парктың аллеязынга уругларның асфальтыга чурук конкурузу. Ногаан театрга «Көөлүг ноталар» деп концерт. Уругларның уран чурулга школазының өөреникчилериниң чурук делгелгези. Кошкан үш аяттыг тергелерге, теплоходка, самолётка, автобустарга аян-чоруктар. Аъш-чем садыглашкының организастаар. Дыштанып келгенигерге хөглүг ярмарканы организастаар.

АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

«Шыңга» харыы

XXV съездиэн аттыг совхозтуң парткомунуң чаа секретары М. А. Сарыглар редакцияже бижээн.

Ам совхозтуң директкинизи, партком база профзавлел болгаш комсомол комитеттери күш-культура болгаш спорт ажылыа үеевиг иегелдезинге дүүштүр чорудары-биле чамдык хемчегерни ап эгелээн. Спорт залының байдалыа экижиткен, чамдык дериг-херекселдерни садыа четчелээн, спорт-массалыг ажылдарның планыны тургускан, ол чүүлдерни организастыг эрттирери-биле тодаргай кижилерни, хөй-ниитичилерни быжыглаан дугайында ук харыыда айтыкаан.

Тываның кооператив профтехучилищезин 1987—1988 өөредилге чылынга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур. Училище хереглекчилер кооперациязының дараазында бедик мергежилдиг ажылдакчыларын белеткеп турар: садыгжылар, үшкү разрядтың поварлары, хлеб бижырыкчылары, хлеб бижырар далган белеткекчилери, хлеб бижырар далган белеткээр машинаның машинистери, (үшкү разряд), дөртку разрядтың кондитери.

Училище 17—30 хар назылыг он класс эртемниг кижилерни хүлээп алыр. Кондитер салбырынга өөренирининг хуусаазы 2 чыл, артканнарының — бир чыл.

Дараазында документилерни дужаар: билдириишкин, эртемниң дугайында документ, паспорт, сельпо, рабкооп азы райподан чоруткан бижик, 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, № 286 хевирнин медицина шынзылгазы.

Документилерни дужаап турар үеде хүлээп алышкын комиссиязының кежигүннери кижи бүрүзү-биле беседаны кылыр. Документилерни июль 1-деп август 15-ке чедир дужаар. Училищеге киреринин экзамени чокка конкурс ёзугаар август 20-го чедир хүлээп алыр.

Училищеге киргеннерни общежитие-биле хандырар. Садыг, кулинария болгаш кондитер салбырларының сургуулдарының стипендиязы айла 32 рубль, а хлеб бижырар салбырның — 70 рубль.

Училищеге өөренип турган чылларын күш-ажыл стажына кирер санаар.

Бистиң адрезивис: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу 30. Телефон № 2-55-07.

Тыва АССР-ниң профэвилелдериниң кадыкшылга черлериниң удуртулгазының талазы-биле килдизи 1987 чылдың чайгы сезонунуң үезинде Үш-Белдир, Чедер курорттарга ажылдаар эмчилерни, медицина сестраларын, ажыл-агый сестраларын, поварны, официанткаларны-кухня ажылдакчыларын, диета-сестраларны чалап тур.

Бистиң адрезивис: Кызыл хоорай, Юбилейный переулок 7.

КИНО

МАЙ 29-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Бал сказок» 9.30, «Трое мужчин и младенец в люльке» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Последняя дорога» 16.00, 18.00, 20.00, «Киновечер посвященный творчеству актёра Павла Луспекаева» 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Варвара-краса, длинная коса» 9.30, 11.30, 13.20, «Без срока давности» 15.00, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Короткие встречи» 15.00, 17.20, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: к/б: «Зорро» 17.00, 19.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ» к/т: «Чужие здесь не ходят» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

ШЫН. Адрезивис: 667000, Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, культура киллдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга амазы.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үлетрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң гипографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 2517.
ТС—00309